

BAMBOE VS HOUT

Op 14 maart 2011 introduceerde 3P Papier 'boomvrij bamboepapier' in Nederland. **Gert Rieder**, milieuspecialist bij papiergroothandel Antalis, plaatste via **EdBoogaardblogt** enkele kritische kanttekeningen bij de milieucclaims van 3P. **Gerard Looijen**, commercieel directeur van 3P Papier, diende Rieder vervolgens van repliek maar wist Rieder niet te overtuigen.

Persbericht 3P:

Introductie bamboe printerpapier in Nederland

Boomvrij bamboepapier voorziet in MVO-doelstellingen
Hilversum, 14 maart 2011 – Het Nederlandse 3P Papier
introduceert een 100% boomvrije papiersoort in Nederland.

Rieder: “100% boomvrije papiersoort” is formeel correct. Maar is dit ook werkelijk een voordeel? De bossen zijn in Europa de laatste 50 jaar met 30 procent toegenomen ondanks dat we hieruit ons bouw materiaal en de grondstof voor papier halen. Duurzame bosbouw en de controle daarop door het PEFC en het FCS hebben dit bereikt. Er is dus grondstof in overvloed. In dat licht is het voordeel “boomvrij” veel minder relevant dan het hier wordt voorgesteld.

3P: Dit papier is CO2-neutraal en is toepasbaar als print- en kopieerpapier voor bedrijven en organisaties. Daarmee is 3P Papier de eerste partij in Nederland die een serieus alternatief voor kantoorpapier op basis van hout levert.

Rieder: “Dit papier is CO2-neutraal” – een heel belangrijk maar ook controversieel item. En dan is het erg jammer dat in het persbericht geen enkel bewijs wordt aangevoerd. En hoe zit het met het transport naar de fabriek, en het transport naar de haven, en van de haven naar West Europa? Gebeurt dat allemaal met Biodiesel of zijn het gewoon standaard Oosterse vrachtwagens waar de emissie keuren Euro 5 en 4 nog niet aan hangen? En hoeveel liter zware stookolie kost het per pallet om het zeetransport te verzorgen? Terwijl we in West Europa van alle kanten proberen het transport en de hiermee gepaard gaande emissies te beperken, gaan we nu extra transport afstand toevoegen? Allemaal vragen waar we, om een echt afgewogen oordeel te kunnen vellen, antwoorden en certificaten met meetprotocollen voor moeten hebben.

3P: De introductie van bamboepapier sluit aan bij de vraag van duurzame organisaties en ondernemingen naar alternatieven voor papier dat gemaakt is van bomen.

Rieder: Zoals eerder gezegd: juist het gebruik van duurzaam onderhouden bossen en bomen heeft in Europa geleid tot de enorme toename van het bosareaal. Terwijl Europese papierfabrikanten regelmatig hun transportbewegingen onder de loep nemen om afstanden te verminderen en de hoeveelheid brandstof en gerelateerde emissies te reduceren, worden hier juist veel grotere transportafstanden geïntroduceerd. Ik vraag mij af of dit past in een duurzaam gebruik van energie en of in MVO strategieën die het gebruik van fossiele brandstof willen beperken.

3P: Gerard Looijen, algemeen directeur van 3P Papier: 'Hoewel papierverbruik mondiaal toeneemt door de groei in Azië, neemt het papierverbruik in Nederland juist af. Dit komt doordat steeds meer organisaties een duurzaamheidsbeleid voeren. We juichen deze ontwikkeling toe. Het neemt niet weg dat ook in Nederland het papiergebruik nog steeds gigantisch is. Bamboepapier is een duurzaam alternatief voor het huidige papier.'

Rieder: Tot nog toe in het persbericht nog altijd geen bewijsvoering voor deze uitspraak: waarom is het een duurzaam alternatief? de constatering dat de markt in Nederland afneemt is juist, dus waarom dan nog een extra aanbieder?

3P: Het bamboepapier ziet eruit als regulier papier. 'Bij duurzaam papier denkt iedereen aan grijs, grijs of gelig papier. Dat is een misvatting. Dit papier ziet en voelt er exact hetzelfde uit als het papier dat mensen gewend zijn. Het heeft dezelfde witheid, dezelfde kwaliteit en het is op dezelfde manier te gebruiken, het is echter een stuk duurzamer', aldus Looijen.

Rieder: Ik verval in herhalingen: wederom geen bewijsvoering voor een zo belangrijke uitspraak. Maar wel vragen van mijn kant. Hoe gaat het, als we inderdaad grootschalig overstappen op bamboe voor de productie van papier (ik vergeet hier maar even de factor transport), met de grondstofvoorziening? Is er voldoende bamboe en hoe gaat men de gevraagde volumes genereren? 'Het groeit snel' is iets te simpel gezegd. Gaat men grote plantages aanleggen op plaatsen waar eerst andere beplanting stond? Ik wijs in dit geval naar de vele kritische vragen over palmolieplantages waar voorheen tropisch oerwoud heeft gestaan. Zaken die voor een grootschalige inzet van bamboe om antwoorden vragen. En hoe staat het met de arbeidsomstandigheden in de gebieden waar het materiaal nu vandaan komt? Is dit in overeenstemming met de MVO-regels en de ILO I(interntionaal) L(labor) O(organsation) voor arbeidsomstandigheden en kinderarbeid? Ik noem nu maar even een paar zaken die om verdere toelichting vragen.

3P: Bamboe vs hout

De productie van papier is een van de belangrijkste redenen van grootschalige houtkap.

Rieder: Niet correct! Slechts zo'n 11% van de wereldhoutkap is bestemd voor de papierindustrie, de rest van het hout is voor bouwactiviteiten en het grootste gedeelte is voor brandstof voor verwarming en koken in minder ontwikkelde landen.

3P: Houtkap gaat vaak gepaard met ecologische schade. Daarnaast duurt het vele jaren voordat een volwassen boom vervangen is, als er al herplanting plaatsvindt.

Rieder: Correct. De groeitijd van een boom is langer en dat is niet zo slecht als hier wordt gesuggereerd. Dit betekent namelijk dat er niet in zeer korte tijd veel voedingsstoffen en water aan de bodem onttrokken moeten worden om het groeitempo te kunnen volhouden. Herplanting vindt zeker plaats als je FSC of PEFC hout/papier koopt en daar zijn ook bewijzen voor: het bosareaal is in West Europa de laatste 50 jaar met 30 procent gegroeid. De overschotten aan hout in Scandinavië lopen zelfs in de honderden kubieke kilometers per jaar. Wat er met tropisch hardhout in het Amazone gebied en Afrika gebeurt is ernstig, maar heeft niets van de papierindustrie: van tropisch hardhout kun je geen papier maken.

3P: Bamboe is geen houtsoort maar een grassoort welke 'verhout' en razendsnel groeit.

Rieder: Correct, maar dit is ook direct het probleem: alle snelgroeiende planten en dus ook grassen kunnen dat alleen maar doen door in zeer hoog tempo voedingsstoffen en water aan de omgeving te onttrekken.

3P: Daarbij is het zelfregenererend: na het oogsten komen er weer nieuwe scheuten uit het wortelstelsel.

Rieder: Correct, maar als je aan de grond een andere bestemming wilt geven, bijvoorbeeld landbouw of voedselproductie, is dat maar op een manier mogelijk: het gehele wortelstelsel met groot materieel uitgraven.

3P: Tijdens het groeiseizoen schiet een nieuwe scheut in enkele maanden naar zijn maximale lengte. Er zijn bamboesoorten die in die twee maanden tot 30 meter hoog worden', aldus Looijen.

Rieder: Zie mijn eerdere opmerkingen: een snelle toename van biomassa kan alleen maar worden gerealiseerd door grote hoeveelheden voedingsstoffen en water aan de bodem te onttrekken.

3P: Andere voordelen:

Bamboe neemt dankzij de snelle groei gemiddeld 2 tot 2,5 maal zoveel CO₂ op als hout.

Rieder: Dit is correct maar de keerzijde van de medaille is dat de grond zeer snel uitgeput wordt. Zie boven en indien er plantage-achtige structuren gaan ontstaan om genoeg bamboe te leveren moeten we voor de biodiversiteit gaan vrezen.

3P: Bamboe gaat bodemerosie tegen doordat de wortels na het oogsten niet afsterven. Bij het kappen van bomen blijft meer dan 25% van de dode boom achter. Dit rot weg, waarbij CO₂ en CH₄ (ruim 20 maal schadelijker dan CO₂) vrijkomen.

Rieder: Dit is een rekensom die ik nergens, ook niet bij boomdeskundigen, bevestigd krijg. Ik zou graag het bewijs en geverifieerde cijfers zien voor deze percentages.

3P: Bamboe kan op arme grond groeien en er zijn geen meststoffen en pesticiden nodig bij de teelt.

Rieder: Dit geldt ook voor bomen: het is voor FSC en PEFC en EU ecolabel bomen zelfs verboden deze stoffen te gebruiken dus er is geen verschil met duurzaam beheerde bossen voor de papierproductie in dit opzicht.

3P: De percelen met bamboe zijn in bezit van lokale boeren. Waardoor de lokale economie wordt gestimuleerd.

Rieder: Dit geldt ook voor de Finse bosbouw boeren en delen van het Franse bos.

Rieder: Ik moet constateren dat er nog een aantal openstaande vragen zijn en ook een aantal beweringen waarvoor ik in de verstrekte informatie geen bewijs kan vinden. Het betreft hier cruciale thema's als 'CO2 neutraal' en 'duurzamer als huidige producten'. En ik tref een aantal uitspraken die helaas niet altijd op waarheid berusten. Ook is er geen controlerend mechanisme, zoals bij FSC en PEFC Chain of Custody, om het gebruik van het 'boomvrij logo' te controleren. Het ontbreken van een controle kan leiden tot misbruik."

Gerard Looijen, Commercieel Directeur 3P Papier:

De reactie van Gert Rieder op ons initiatief doet mij denken aan de reactie van de gevestigde auto- en olie-industrie toen de Toyota Prius op de markt kwam: "maar die accu's dan...". Zonder de Prius was het echter nooit zo ver gekomen dat dezelfde industrie elektrisch rijden nu serieus neemt en als deel van de oplossing ziet voor de problemen rond fossiele brandstoffen. Jammer dat Gert niet even gebeld heeft. Wij geven graag duidelijkheid.

Rieder: De vergelijking met de auto industrie beantwoordt naar mijn inzicht geen van mijn gestelde vragen. Toch zal ik erop ingaan omdat de suggestie gewekt wordt dat ik tegen nieuwe ontwikkelingen ben. Het tegendeel is waar.

Ik wil voorkomen dat de lezer zou denken dat ik niet wil ingaan op de gedane beweringen. Ik zal de lezer daarom tonen dat de meeste beweringen, al of niet waar - dat doet er hier niet toe, veelal niets te maken hebben met beantwoording van mijn vragen in eerste instantie.

Ik stel vragen omtrent de bewijsvoering en achterliggende cijfers van verstrekkende claims zoals "CO2 neutraal", "duurzame productie", energiegebruik voor overbruggen van grote transport afstanden van het verre oosten naar Nederland etc, die in de diverse persberichten zijn geuit, en niet over de technische aspecten van het product.

Zoals 3P ongetwijfeld onderschrijft, is de uiteindelijke milieubelasting van een product de optelsom van de totalen in de gehele productie keten, dus ook van de grote transportafstanden. De door de heer Looijen genoemde auto is hier een mooi voorbeeld van. Al is het eindproduct - mits door de berijder goed gebruikt - zuinig in energiegebruik: als in het aanvoertraject van onderdelen veel energie wordt gebruikt vanwege de enorme aanvoerroutes, dan moeten we dit wel bij de milieubelasting optellen. Van het tegenhouden van nieuwe technieken is geen sprake, want het genoemde automerk had met de bouw van een klein aantal wagens op laboratoriumschaal dezelfde technische ontwikkeling kunnen doormaken als met een groot aantal productiewagens. Maar welke van mijn vragen nu met het Prius-voorbeeld is beantwoord, is mij niet duidelijk.

Looijen: Gert Rieder van Antalis (Europa's grootste papierdistributeur) stelt een aantal kritische vragen bij het Persbericht van 3P Papier. Goed dat er kritisch wordt gekeken naar nieuwe initiatieven! De enige manier om echt stappen te maken naar een betere wereld is uitdagen en vragen om transparantie! Kijk maar naar Keuringsdienst van Waarde over "gerecycled toiletpapier": <http://bit.ly/eBrvrK>

Rieder: Exact! Transparantie en openheid in cijfers - en dat mis ik nu precies bij de geuite claims. Verder heeft de case gerecycled papier, hoe waar hij ook moge zijn, niets met bamboe papier te maken. De zaken hebben, voor de antwoorden op mijn vragen, niets met elkaar te maken.

Looijen: Grofweg gaat Rieder in op drie aspecten: de teelt, de CO2 component en houtkap.

De teelt

Hierover is onder meer goede informatie te vinden uit de afstudeeropdracht en het proefschrift van Dr. Ir. P. van der Lugt uit 2008, (TU Delft). Hierin staat onder meer als voordelen:

- Grondstructuur; deze wordt door de wortelstructuur losser en daardoor vruchtbaarder;
- Grondwater niveau; hoewel bamboe water opneemt, wordt deze wateropname gecompenseerd door de verminderde verdamping door het bladerdak en de laag van gevallen bladeren. Door de grotere doorlaatbaarheid van de bodem loopt minder water weg over de toplaag.

Rieder: Dit antwoord over bodemstructuur geeft zeker geen antwoorden op de gestelde vragen over lange termijn beschikbaarheid als uiteindelijke houtvervanger. Terwijl de West Europese bosaanwas wordt gestaafd met cijfers, verzameld door onafhankelijke instanties. Hier wordt niet aangetoond dat er een lange termijn beschikbaarheid is voor deze toepassing. De afstudeeropdracht die u mij ongetwijfeld ter beschikking stelt zal ik met aandacht lezen. De conclusies dat de grondstructuur verbetert zal ik nauwkeurig in de geplaatste context bestuderen. Echter mijn vraag "waarom dit materiaal nu over grote transport afstanden vervoeren" blijft nog steeds onbeantwoord.

Looijen: Volgens Rieder put bamboe de grond uit door de snelle groei. **Dat is een misverstand.** Ook gezond verstand geeft al aan dat dat niet zo is. Naast het feit dat bamboe prima op brake, arme grond kan groeien, groeit het van nature zo snel. Wanneer de snelle groei de grond zou uitputten, zouden er toch geen bamboe meer bossen zijn? Waar het om gaat is dat we verantwoord omgaan met grondstoffen en de bodem waar ze uit voorkomen.

Rieder: “Het gezond verstand geeft al aan dat dat niet zo is”?
Met alle respect: dat is geen bewijsvoering door onafhankelijke deskundigen. De “gezond verstand methode” heeft eenieder wel eens in grote problemen gebracht, dus ik prefereer de onderbouwde meer wetenschappelijke methode. Het verantwoord omgaan met grondstoffen is de cruciale factor - dat ben ik uiteraard met de heer Looijen eens. Maar er komt nog iets bij: als we die grondstoffen ook nog dichtbij kunnen verkrijgen, met een bewezen trackrecord over verantwoord en duurzaam beheer (FSC en PEFC eisen voor bosbeheer) en lange termijn verkrijgbaarheid, dan besparen we ook nog eens zeer veel brandstof voor transport. Milieutechnisch gezien en interessante optie.

Looijen: De “verantwoorde” bosbouw waar Rieder naar verwijst staat onder meer genoemd in slide 11 van een presentatie van Soporcel (<http://bit.ly/hvPog7>). Onder meer producent van Navigator en Discovery papier: 1% (105.000 ha!) van het Portugese land is een monocultuur van Eucalyptus (“wijn, kurk en andere landbouw om biodiversiteit te handhaven”). Deze bomen worden eerst uitgezaaid en opgekweekt in kassen en daarna uitgezet op de plantages. Bij bamboe geldt: herplanten is niet nodig en door kappen gaat de plant juist meer stammen produceren.

Rieder: Ik verwijs in mijn eerste opmerking naar verantwoorde bosbouw over heel West Europa en dit wordt gepareerd met een heel klein aandeel eucalyptus in Portugal (dat overigens FSC goedgekeurd is maar wellicht omstreden zou kunnen zijn). Als men kritiek heeft op een lokaal gevoerd FSC beleid, dan moet men bij FSC aankloppen. Mijn vraag naar de duurzaamheidseisen die aan de bamboeteelt moeten worden gesteld worden hiermee niet beantwoord. Het lijkt meer op “er is in Europa ook wel eens iets niet goed dus waarom vraagt u het nu aan ons”. Het is nog steeds geen bewijs voor de duurzame toedracht in het Verre Oosten.

Looijen: CO2

Gert heeft het over de belasting van ons transport uit Azië. Het is zinvol een vergelijking te maken per kilo papier bij vervoer over land vanuit Scandinavië en vervoer over zee vanuit Azië. Op onder meer wikimobi.nl staat aardige informatie. Wanneer je je hier in verdiept kom je tot verrassende conclusies! Maar hoe je het ook bekijkt, er is sprake van uitstoot. Die compenseren we dus. Daar hebben we ook een certificaat voor, van de Climate Neutral Group. De credits zijn verkregen vanuit Gold Standard projecten, zoals mede ontwikkeld door het WNF. Dit houdt in dat de opbrengst van de credits wordt geïnvesteerd in duurzame energieprojecten in ontwikkelingslanden. Ideaal? Nee. Ook wij hebben liever klimaat neutrale productie en klimaat neutraal vervoer. Dat is er helaas nog niet, dus compenseren we. Dat is toch beter dan niets doen, vinden wij.

Rieder: Ook vanuit Scandinavië wordt het meeste papier eerst per zeetransport naar diverse havens dicht bij de afnemersmarkt vervoerd. De afstanden zijn alleen een stuk korter dan vanuit het verre Oosten om Zuid Afrika naar Nederland. (Grote container schepen gaan niet door het Suez kanaal)

In de persberichten wordt niet over CO2-compensatie gerept en dit kan bij afnemers de indruk wekken dat het product en de productie zelf neutraal zijn en dat is niet correct, zoals ik al eerder stelde. “Compenseren is beter dan niets”, daar ben ik het volledig mee eens. Vraag blijft nog steeds: hoeveel moet er dan gecompenseerd worden per ton papier, en wat wordt er allemaal gecompenseerd: de productie, het transport? Een geverifieerde Carbon Footprint naar internationaal erkende methode, zoals de PAS 2050, zou de afnemer inzicht geven in de hoeveelheid CO2 die per ton eindproduct gecompenseerd wordt. Pas dan kan de afnemer een vergelijk maken met producten uit West Europa en een verantwoorde beslissing nemen. Ik pleit er zo vaak voor: cijfers, cijfers en bewijzen naar internationaal erkende normen.

Looijen: Waar Rieder het rond transport niet over heeft is de schatting dat 75% van ons opgehaalde papier direct in containers naar China gaat om er gerecycled papier van te maken, terwijl Europees gerecycled papier soms gebruik maakt van oud papier uit Amerika! Papier is wereldhandel en zolang de werkelijke CO2 kosten niet in de transportprijs zitten, blijven we er mee schuiven. Bij 3P Papier betalen we daarom zelf voor de CO2 uitstoot. Dan kun je, zoals Gert doet, een discussie starten over emissie keuren, en vragen of we wel exact genoeg gerekend hebben bij de compensatie. Ja dat kan. Je kunt ook niks doen.....

Rieder: De wereldstromen van recycled materiaal hebben niets te maken met de stromen nieuwe papierproducten. Als het recycled materiaal voor een deel naar China gaat, dan is dat milieutechnisch niet erg aantrekkelijk. Maar is dat dan een rechtvaardiging om ook maar nieuw papier over diezelfde afstand te gaan vervoeren? Of zullen we misschien de wereldwijde recycled-stromen eens kritisch tegen het licht houden?

Looijen: Houtkap

Rieder stelt dat 11% van de houtkap voor papier wordt gebruikt. Ik weet zijn bron niet, maar het WNF sprak tot voor kort over ruim 40%. Inmiddels hebben ze dat bijgesteld naar 1 op de 3 bomen (<http://bit.ly/hrL7BG>). Ik heb zelf niet geteld, maar zie het WNF als betrouwbare bron. Overigens goed te zien dat het percentage blijkbaar afneemt in de schatting van het WNF!

Rieder: De bron is het FAO dat deze materie op wereldschaal in kaart brengt. Mocht het in Europa meer zijn dan is er nog altijd het feit dat de bossen, ondanks het hoger percentage gebruik voor de papierindustrie, elk jaar weer in oppervlakte groeien in Europa - ook daar zijn uitstekende cijfers over. Deze groei - het netto resultaat - is zoals door mij genoemd een Europees cijfer.

Looijen: Wat betreft de duurzaam onderhouden bossen waar Rieder het over heeft: Duurzaam bosbeheer is alleen maar toe te juichen. Persoonlijk stel ik echter vragen bij de "duurzame" monocultuur zoals Soporcel deze toepast.

Rieder: Het is uiteraard toegestaan persoonlijk twijfels te hebben en vragen te stellen over Soporcel - maar daar dan een conclusie aan verbinden voor de rest van de West Europese bosbouw, dat lijkt mij erg voorbarig. Dat de West Europese bosbouw duurzaam plaatsvindt en gecontroleerd wordt door vele instanties zoals FSC PEFC en vele andere NGO's, en bovendien door wetgeving in de landen is geregeld, wordt hier iets te snel terzijde geschoven met een persoonlijk voorbeeld. Let wel: ik verdedig hier Soporcel niet, maar ik vind het geen antwoord op de vraag hoe het dan met de bamboeteelt gesteld is.

Looijen: Verder lees ik het volgende op de internetsite van FCS Nederland: "voor een gemiddelde papiersoort komt de pulp vaak uit drie of vier verschillende bronnen.

Rieder: De huidige gebruiker stelt vele uiteenlopende eisen aan het papier. Sterk, soepel, hoge weerstand, snelle verwerking hoge opaciteit etc. Verschillende typen bomen leveren verschillende eigenschappen in de pulpsoorten die aan de technische eisen in een mix allemaal kunnen voldoen. Het is dus een oud gegeven dat je verschillende pulpsoorten gebruikt.

Looijen: Dat kan uit Zweden zijn of uit Finland. Maar volgens schattingen komt bijvoorbeeld 25% van het hout en houtproducten dat door Finland op de markt wordt gebracht uit Rusland, waarvan de herkomst niet altijd bekend is. Een deel van de pulp kan ook uit Brazilië komen of uit Indonesië”. Er valt dus nog wel wat te verbeteren.

Rieder: West Rusland is nog altijd heel wat dichterbij dan het Verre Oosten en de Pulpstroom uit Brazilië is zeer gering uiteraard mag je daar best kritische vragen over stellen. Maar als men deze afstanden te groot vindt dan geldt wellicht ook voor de afstand Verre Oosten - Nederland

In bovenstaande redeneringen lijken onvolkomenheden in het lokale Europese systeem steeds aangevoerd te worden als rechtvaardiging voor het opgang brengen van een extra stroom uit een verre bestemming Als we ons met heer Looijen samen zorgen maken over pulpstromen uit verre oorden zou het dan niet beter zijn om dit kritisch te kijken naar de noodzakelijkheid in plaats van er nog een goederenstroom bij te organiseren.

Looijen: Tot slot: 3P Papier wil laten zien dat er ruimte is voor alternatieve grondstoffen. Dat is onze ambitie. Wij zijn niet tegen houtkap, wel tegen een gebrek aan diversiteit en onverantwoorde omgang met grondstoffen en bodem.

Rieder: Tenslotte: ik ben zeker geen tegenstander van alternatieve grondstoffen - of die nu bamboe heten, of olifantenuitwerpselen, of alles wat daar tussenin zit. Het kan papiertechnisch hele mooie materialen opleveren. Als de lezer ze zou willen gebruiken, met als motief dat het eindproduct een mooi materiaal is en de grondstoffen een communicatief interessant verhaal te vertellen hebben, dan moet u dat ook zeker doen. Maar gebruik het niet vanwege het duurzaamheidsargument.

Verder moet ik helaas constateren dat de meeste van mijn vragen niet beantwoord zijn. Er zijn geen bewijzen en cijfers gegeven die de claims ondersteunen. Ik hoop dat de lezer mijn gestelde vragen nog eens terugleest. Een klein deel van mijn vragen wordt beantwoord met voorbeelden en argumenten zoals “er gebeuren in Europa ook wel dingen waar je kritisch naar moet kijken”. Of dit nu waar is of niet, doet hier niet terzake. Het wijzen naar anderen geeft nog steeds geen bewijzen over eigen gedrag en milieuprestaties.

Ik kan de claims die gebruikt worden over bamboepapier en de uitspraak “dit is het nieuwe duurzame materiaal waar heel MVO Nederland op wacht” met de huidige bewijsvoering en antwoorden nog steeds niet onderschrijven. Voor mij is dit onderwerp dan ook milieutechnisch even gesloten.

Mocht u, beste lezer, het papier gewoon mooi vinden, gebruik het dan om die reden. Maar wees voorzichtig met het predikaat Milieu of MVO.